

idealen subjekt za natančno preučevanje naše družbene stvarnosti. Preko odgovorov o mladini nismo namreč dobili samo slike o njej sami, temveč tudi o njenih starših in o okoliščinah, v katerih odraščata mladi rod.

Čeprav sta minili od ankete že dve leti, so danes njeni rezultati morda bolj aktualni, kot so bili takrat. Strukture se namreč spreminjajo zelo počasi. Kljub temu, da je prišlo v tem času do sprememb — dozidali so nove šole, otroci so dobili več učnih pripomočkov, zvečalo se je število učencev, ki so odšli v kolonije, poraslo je število radijskih naročnikov itd. — so ostala neizpremenjena glavna razmerja. Vprav v tem je teža poglobljenih empiričnih socioloških spoznav, saj dajejo prereze skozi stvarnost, in na ta način kažejo rezultante družbenih sil, ki se spremenijo šele v daljšem časovnem razdobju, čeprav je včasih dinamika zelo močna.

Menimo, da bodo rezultati ankete o učencih lahko koristno gradivo k razpravam o reformi našega šolstva, a obenem dragocen prispevek k spoznavanju družbeno-gospodarske strukture slovenskega ljudstva in da bodo pobudili akcije za odpravo najtežjih vprašanj. Obenem pa je izraziti nado, da se je z raziskavami, kakršna je opisana in od katere je bilo možno na tem mestu objaviti le najskromnejše podatke, še bolj odprla možnost za podobne študije, ki naj s svoje strani prispevajo k osvetlitvi obstoječih družbenih razmer.

Vladimir Bonač

MED KNJIGAMI

IZBRANO DELO SLAVKA GRUMA

Mariborska založba Obzorja je z izdajo Grumovih izbranih spisov izpolnila pomembno kulturno poslanstvo. Predstavila nam je v knjižni obliki leposlovje enega najpomembnejših slovenskih ekspresionistov, ki je bil doslej znan širši javnosti le po drami Dogodek v mestu Gogi. Grumova drobna proza, ki po svoji umetniški vrednosti ne zaostaja za to dramo, je bila raztresena po časopisju, precej pa je še sploh ni bilo objavljene. Prav tako je ostal v rokopisu večji del njegovega dramskega opusa. Urednika Grumovih izbranih spisov sta zbrala pretežni del pisateljeve zapuščine in izdala razen treh izjem vse dostopne črtice, novele in drame. Iz tega dela se nam začenja jasneje kazati Grumova pisateljska fiziognomija. Žal se je izdaja omejila na njegovo leposlovje. Tako so ostala neobjavljena Grumova pisma, ki, po nekaterih citatih v knjigi sodeč, spadajo med stilno najbolj dovršeno korespondenco v slovenski literaturi. Prav tako niso bili sprejeti v knjigo izredno zanimivi zapiski o prebranih knjigah (delno so citirani v uvodni študiji), strokovna predavanja in članki, intervjuji itd. Zato nam za sedaj še ni mogoč globlji vpogled v svojevrstno Grumovo osebnost.

Slavko Grum: GOGA. Proza in drame. (Uredila Herbert Grün in Milan Pritekelj. Ilustriral Jaka Savinšek. Opremil Uroš Vagaja.) Maribor 1957. Založba Obzorja. (Tiskala Mariborska tiskarna v Mariboru.) 452*/IV/str.* slika 8°.

Naslov knjige ni posrečeno izbran. Res da označuje Grumovo najbolj znano delo in »da je gogovščina postala že kar pojem grotesknega nadaljevanja Cankarjeve šentflorjanščine« (str. 417), vendar nikakor ne ustreza celotni vsebini knjige. Grotesknj svet Goge je plod Grumove zadnje ustvarjalne faze, ko je težil k objektivnejšim snovem. Vanj bi sodilo razen Dogodka v mestu Gogi, *Zločina v predmestju in Aloisiusa Ignatiusa Singbeina komaj še kaj*. V naslovu knjige pa je izraženo še nekaj drugega: umik od ustaljenih oblik izdaj izbranih spisov. Naslov daje bolj vtis neke leposlovne zbirke, kakor pa sistematičnega prereza skozi delo nekega avtorja, ki je že zaključil svoje življenjsko delo. In ne samo naslov, vsa izdaja s svojo opremo skuša razbiti vtis stereotipnosti. V tem pa ta knjiga ni prva na Slovenskem; Cankarjeva založba že dlje časa uporablja podoben način pri izdajanju izborov del slovenskih pisateljev iz obdobja med svetovnjima vojnama. Vendar urednika Grumovega dela nista šla do konca v težnji po izdaji brez »znanstveno-kritičnih pretenzij«, saj sta knjigo ne le sistematično uredila, ampak jo tudi opremila z uvodno študijo in opombami — po vzorcu znanstveno-kritičnih izdaj.

Knjiga je razdeljena v dva dela. V prvem, ki nosi naslov *Belj azil* (naslov, ki ga je namenil Grum neizdani zbirki svojih črtic in novel), so zbrani prozni spisi, drugi del, naslovljen *Trudni zastori* (naslov ene izmed dram), pa obsega štiri drame. Prvi del sestoji iz treh razdelkov. Od teh sta prva urejena po »Grumovi razdelitvi iz leta 1952«, v tretjem pa so zbrani razen treh izjem (v opombah stoji pomotoma dveh) sami doslej še neobjavljeni spisi. Le-te sta urednika »razvrstila analogno po prejšnjih dveh delih« (str. 417). Vendar je težko razbrati, v čem naj se kaže analogija, ker so ta dela dokaj različna od onih v prvih dveh razdelkih. Dramе, zbrane v drugem delu, so razvrščene kronološko po času nastanka. Potemtakem se urednika nista držala nekega enotnega načela pri ureditvi celote, marveč sta v vsakem delu uporabila drugačno metodo razvrstitve.

Tekste sta urednika ponatisnila po »zadnji tiskani, če pa delo še ni izšlo, zadnji rokopisni redakciji« (str. 418). Nujne pravopisne popravke pojasnjujejo opombe. Variant posameznih črtic urednika nista upoštevala. Edina izjema pri tem je odlomek iz prve redakcije *Mater*, ki je objavljen v opombah. Vzrok tej izjemi je svojevrstna fabula, ki jo je Grum iz popravljene črtice izločil in je tudi nikjer drugje ni uporabil. Med obema variantama pa ni velike razlike le pri *Materah*. *Novelo Su — sur tou ru jala — —* (Jutro 1926, št. 111) je Grum kasneje z malenkostnimi popravki bistveno izpremenil. Prvotni podobni ljubezenski drami, *Frankovo in Larsenovo*, ki s svojo sličnostjo poudarjata trajnost in usodnost osrednjega motiva, sta v *Deklici* v pledu združeni in preneseni na *Franka*. S tem je Grum dosegel enovitost novele, obenem pa zreduciral problem od večnega na enkratnega. Žal, da izdaja Grumovih del v takem primeru ni upoštevala prvotne oblike, ki je v nekem smislu samostojno delo.

Uvodna študija, ki jo je napisal Herbert Grün, nosi poleg naslova *Čarodej brez moči* še mnogo obetajoči podnaslov *Obris pisateljske fiziognomije Slavka Gruma*. Razdeljena je v enajst nenaslovljenih poglavij, katerih teme so nekako naslednje: 1. Uvod — bežen pogled na Grumovo življenje. 2. Grumov portret. 3. Kratek pregled življenja, razdeljen na pet postaj: *Šmartno pri Litiji, Novo mesto, Dunaj, Ljubljana in Zagorje ob Savi*. 4. Štiri ženske prapodobe, ki so

opredeljevale Grumovo zasebno življenje. 5. Strupi, bistveno soodločujoči dejavnik usodnosti. 6. Rahločutna dojemljivost za male lepote. Izpovednost Grumovega pisateljstva. 7. Grumovi nazorji o umetnosti. 8. Grumov svetovni nazor. 9. Grum in Freud. 10. Grum in njegova doba. 11. Grumova pisateljska govorica — jezik slovenskih prestolniških in malomestnih izobražencev in polizobražencev v dobi velikega začasnega premirja. 12. Grumov odnos do realnega sveta.

Našteti naslovi, povzeti po večini iz Grünovega besedila, pričajo delno o resnih znanstvenih prizadevanjih, nekateri pa niso zastavljeni z zadostno kritično resnostjo in merijo bolj na žurnalistične efekte. Zaradi sorazmerne kračine poglavij so tudi pomembni problemi ostali bolj ali manj nakazani. Študija je bolj uvod v Grumov miselni in pisateljski svet, kakor oris njegove pisateljske podobe. Njena glavna zasluga je, da je nakazala nekaj bistvenih problemov Grumovega pisateljskega snovanja in zbrala tudi precej gradiva za njih osvetlitev. Tu se ne bomo spuščali v podrobno polemiko ob posameznih vprašanjih, največ zaradi nedostopnosti gradiva, zaradi česar bi ne prišli do zaželenih zaključkov. Omejili se bomo na dva važna pomisleka, ki ju vzbuja Grünova študija.

Prvi zadeva način pisanja. Ta je seveda vsakemu esejistu na prosto izbiri; eni ljubijo suhoparno strokovno izražanje, drugi spet bujno poetično govorico. Te dve skrajnosti pa ne izključujeta vrste srednjih možnosti. Grün se nagiba bolj k drugi skrajnosti. Tega bi mu nihče ne štel v zlo, če ga ne bi opajanje nad lastnim izražanjem zavedlo često v fantaziranje, kjer bi moral citirati. Tako je na primer drugo poglavje njegove študije. Tu slika Grumov telesni portret tako suvereno, kakor bi bil njegov najboljši prijatelj ali vsaj dober znanec; nemara ga pa niti nikdar ni videl, vsaj omeni ne tega. Nedvomno je dobil podatke za ta portret iz razgovorov z Grumovimi prijatelji. Toda taki podatki niso vedno povsem zanesljivi, treba jih je primerjati in vedno sprejeti z nekim zadržkom; predvsem pa citirati vir.

Drugi pomislek je drugačne narave. Gre za odnos do primerjalnega vidika. Grün na eni plati govori o vplivu »Hamsunove pevne, milobno zanosne govorice« na Grumovo izražanje, kar je vsekakor utemeljeno, postavlja celo trditev, da se je »utegnil... bolno opajati ob... (Nietzschejevih) razkošnih besednih slapovih« (str.23), na drugi strani trdi, da »z ‚vplivi‘ ni moč kaj dosti opraviti« (str. 39). Opaža veliko sorodnost s Kafko, a zavrača možnost, da bi ga Grum utegnil brati. Kafke-romanopisca, ki ga zlasti cenimo danes, najbrže res ni poznal, saj je njegov prodor v svet začel v času, ko je Grum že opuščal pisateljstvo. Več kot verjetno pa je poznal Kafko-pisca kratkih grotesknih zgodb, ki je bil za Grumovega študija na Dunaju dobro znan v nemški literaturi.

Se bolj zanimiv je problem Grumovega odnosa do Freuda. Grün trdi, da je »odsevov Freudovega nauka... v Grumovem leposlovju samo malo, celo v Dogodku jih je treba iskati z lučjo ob belem dnevu« (str. 38). Nekaj strani za tem pa citira naslednjo Grumovo izjavo: »V moji drami (Dogodek v mestu Gogi) je odrešujoči princip nadomestitev božanstva s psihoanalitičnim sproščanjem. Ljudi sem pokazal kot lutke podzavestnih sil, katerih se rešijo z živjetjem, kakor se nevrotik ozdravi z izpovedjo zdravniku in se potolaži in uteši grešnik pri izpovedi v cerkvi« (str.41). V isti drami torej, kjer bi bilo po Grünovem mnenju treba iskati Freudove vplive z lučjo pri belem dnevu,

je osnovni dramaturški princip grajen na psihoanalitični teoriji. Za ilustracijo naj tu citiram še mnenje dr. Bratka Krefta, da je bil Grum »navdušen... freudovec, ki pa je videl v psihoanalizi bolj sredstvo nove poezije kakor znanosti, kar je bilo popolnoma v skladu z njegovo umetniško naturo« (Gled. I. MG v Lj. IV, str. 179).

Opombe, ki jih je napisal Milan Pritekelj, bi lahko izpadle iz take knjige, ki »nima znanstveno-kritičnih pretenzij« (str. 417). Vendar smo že zgoraj ugotovili, da izdaja Grumovih izbranih spisov le ni brez znanstvenih teženj, kar je edino pravilno pri pregledu dela že umrlega avtorja, pisatelja, čigar življenjsko delo je zaključeno. Pri taki izdaji so pač potrebne opombe, ki nudijo vsaj najvažnejše, če že ne »vse biografske, bibliografske in literarnozgodovinske podatke«, kakršne obeta naša izdaja v članku na ovitku. Dejanska podoba Pritekljevih opomb je precej drugačna od te pretirane napovedi. Sam pravi, da »niso pisane v študijske namene, temveč le v skopo informacijo, v razlago nevsakdanjih izrazov in v eventualno dopolnilo tekstom« (str. 420). Take opombe nas ne morejo zadovoljiti, ker temelje na kompromisu med znanstveno dokumentacijo in med najnujnejšimi pojasnili k tekstom. Poleg tega so Pritekljeve opombe pisane na način, ki je zelo podoben Grünovemu pisanju v uvodni študiji in ki ni prav nič prikladen opombam. Očiten je vpliv Grumovega književnega stila, katerega neumestnost in neuporabnost pri znanstvenem pisanju je čutil že Grum sam in v svojih strokovnih spisih pisal bistveno drugače. Tako imajo Pritekljeve opombe bolj značaj nekakih poetičnih dodatkov k tekstom.

Drugače je s kratkim življenjepisom, ki je priključen opombam. Tu poetični stil ne moti, ker je primerno podkrepjen s stvarnimi podatki. Dobrodošel je tudi Kronološki pregled del, čeprav se ne drži ustaljenih bibliografskih pravil. Pogrešamo pa podrobnega seznama nahajališč Grumove zapuščine in sploh popisa le-te. Ta izostanek je razumljiv glede na celotni značaj te izdaje, ni pa s tem opravičen. Ob koncu splošnih opomb o ureditvi knjige je sicer zahvala ljudem, ki so »pomagali... tolmačiti dejstva in nastajajoče probleme, dali v uporabo Grumovo zapuščino in korespondenco« (str. 420). Toda to je premalo.

Za Pritekljeve opombe je značilno tudi aprioristično postavljanje trditev, brez navedbe vira. Vzemimo za primer opombo k črtici Tju, kjer beremo naslednji stavek: »Ime Tju mu je bilo silno všeč, tudi ga je dolgo poslušal, preden ga je našel; pomenilo pa mu je vso temino krajevne oddaljenosti od njegove izvoljenke, pa tudi njej lastno globino« (str. 428). Od kod ve Pritekelj s tako gotovostjo, da je našel Grum ime Tju prav na ta način in nič drugače. Slično ime namreč nosi ena izmed oseb v Hamsunovi dramski trilogiji. Ta oseba je značilna in ima simbolno vlogo v delu. Iz Grumove lastne izjave vemo, da ga je Hamsun »zelo prevzel... z vso svojo silno veličino« (B. Borko, Razgovor z dr. Slavkom Grumom, J 1951, št. 215). Tako je povsem možno, da je Grum ime Tju našel pri Hamsunu, da mu je zaradi svoje značilnosti ostalo v zavesti in se sčasoma preoblikovalo v umetniško doživetje.

Ureditev in dokumentacija knjige Grumovih izbranih spisov je neenotna. Na eni strani je močno vklenjena v ustaljeno obliko podobnih izdaj z znanstvenimi nameni, po drugi plati pa teži po nekem novem prijemu, ki naj bi bil

čimbolj primeren stilu predstavljenega pisatelja. Pri teh prizadevanjih pa obtiči na pol poti.

Preostane nam vprašanje, koliko so založba in urednika s to knjigo dosegli svoj namen: »odkritje novega velikega pisatelja« (ovitek). Izdaja nam predvsem omogoča strnjen pregled Grumovega leposlovja in na ta način šele pokaže njegovo pomembnost in vrednost. Ni ji pa uspelo »odkritje«. Deloma je temu vzrok dejstvo, da Grum ožjemu krogu inteligence le ni bil tako neznan, kakor se je zdelo. Da bi pa prodril med širše sloje bralcev in jih osvojil, tega uspeha si menda tudi ta izdaja ne sme prisvajati. Za dojemanje Grumove literature je potrebna dobršna mera predizobrazbe in izredno razgibano duševno življenje bralca. Zato ni čudno, da ga tudi znaten del inteligence vztrajno odklanja.

Jože Koruza

KRKLEČEVA LIRIKA V SLOVENŠČINI

Pred štiridesetimi leti se je hrvaški pesnik Gustav Krklec prvič predstavil javnosti s samostojno pesniško zbirko; nosila je nevsiljiv naslov — Lirika. Od takrat pa do danes je izšla vrsta njegovih zbirk, zraven pa še roman in knjiga proze. Ob pesnikovem jubileju smo dobili izbor iz Krklečevega pesniškega dela v slovenskem prevodu in tudi ta drobna knjižica nosi skromni naslov *Lirika**.

Prevode pričujočih sedeminpetdesetih pesmi, kolikor jih zbirka obsega, so oskrbeli slovenski pesniki: Levec, Menart, Kovič, Pavček in Udovič, izbor in spremno besedo pa je oskrbel Božidar Borko. Pesmi, ki jih je urednik odbral s srečno roko, so prevajalci prizadevno in v celoti enakovredno prevedli. Videz je, da je vsakdo prevajal tisto, kar mu je bilo najbližje, urednik pa je imel toliko lažji posel, ker v celoti dobro pozna Krkleca kot pesnika in človeka.

Glavna značilnost Krklečevega pesniškega dela po miselni strani je, da mu izvirajo »vse misli iz ljubezni ene«, iz ljubezni do rodnega Zágorja. Zagorje mu sicer ni edini, pač pa najpogostnejši pesniški navdih in že na začetku zbirke, kjer se vrste pejzaži tega valovitega gričevnatega področja, prevladuje značilna zlatorumena barva, ki je pogostna v hrvaški regionalni poeziji (Domjanić, Galović, Wiesner) kot tudi v tedanjem hrvaškem slikarskem pejzažu. Ob teh pejzažih Krklec sicer ne išče posebnih miselnih zapletov; v svetu, ki mu je najdražji, se ne rojevajo težke misli, bolj se navdušuje nad idilično in tiho vaško sliko, ki izzove v njegovem srcu blag odmev. Drugače pa je s pesnikovim srcem ob motivih iz mesta, ki jih je urednik spretno priključil zagorskim in medžimurskim pejzažem.

Ob mestnem pejzažu, ki je nastal iz drugačnih pobud in ki je daleč od kmečke preprostosti in življenjske samoumevnosti, se pojavijo težka življenjska vprašanja, ki jim pesnik skuša najti odgovor. Res je, da so mračni mestni motivi bili tedaj in so še danes često manira, res pa je tudi, da je pesnik iskreno doživljal temačnost in mrzlotu mesta v primeri s sončnim in življenja polnim Zagorjem, in vse pesmi z mestnim motivom so hkrati tudi izraz hrepenjenja po prej opevanem svetu.

* Gustav Krklec, *Lirika*. Državna založba Slovenije. Ljubljana 1959.